

Analysis of the personal average tax rate evolution at the selected taxpayers in the Czech Republic during the years of 1993-2011

Posouzení vývoje hodnot průměrné osobní sazby daně u vybraných typů poplatníků v ČR v letech 1993-2011

Iveta Ratmanová ¹

Abstract

Personal income tax has been many times amended in the Czech Republic since its introduction. Changes in the legislature of the personal income tax invoke taxation extend at selected taxpayers. It is possible to quantify the taxation extend and subsequently analyzed by applying for example personal average tax rate. The aim of this paper is to analyze the evolution of this measure at selected taxpayers in the Czech Republic during the period of 1993 – 2011.

Key words

Income tax, tax burden, personal average tax rate.

JEL Classification: H24, K36

1 Úvod

Daň z příjmů fyzických osob byla v České republice zavedena v roce 1993 a od svého zavedení byla již mnohokrát novelizována. Některé novely obsahovaly z hlediska výpočtu daně významnější změny, k těmto patří například nahrazení nezdanielných částí základu daně z titulu poplatníka a vyživovaných osob položkami slev na dani, změna typu sazby daně, změna ve způsobu stanovení dílčího základu daně ze závislé činnosti nebo změny v uplatňování položek sociálního a zdravotního pojištění jako daňově uznatelného výdaje.

Novelizace legislativní úpravy osobní důchodové daně, které upravují či mění parametry výpočtu této daně, vyvolávají změny v rozsahu zdanění touto daní u jednotlivých poplatníků. Cílem příspěvku je analyzovat vývoj hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně u vybraných typů poplatníků v ČR v letech 1993 – 2011.

2 Popis změn v legislativní úpravě daně z příjmů fyzických osob v ČR

Daň z příjmů fyzických osob je upravena zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších platných předpisů. Této dani podléhají fyzické osoby s bydlištěm na území ČR nebo se zde obvykle zdržující, pokud mají příjmy ze závislé činnosti a funkční požitky, příjmy z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti, příjmy z kapitálového majetku, příjmy z pronájmu nebo ostatní příjmy.

¹ Ing. Iveta Ratmanová, Ph.D., Katedra financí, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Sokolská 33, 701 21 Ostrava, iveta.ratmanova@vsb.cz.

Při výpočtu daně se vychází ze základu daně zjištěného jako součet dílčích základů daně za jednotlivé druhy příjmů. Základ daně je následně snižován o odpočty, tj. nezdanitelné části základu daně a položky odčitatelné od základu daně, a z takto upravené hodnoty základu daně je pomocí sazby daně vyčíslena daň, kterou lze následně snižovat o slevy na dani.

K nejvýznamnějším změnám v legislativní úpravě daně z příjmů fyzických osob v období let 1993 – 2011 patří změna jednak ve způsobu uplatňování poplatníka a vyživovaných osob, kdy nezdanitelné části základu daně zohledňující poplatníka a vyživované osoby byly nahrazeny položkami slev na dani a dále od roku 2008 nahrazení klouzavě progresivní sazby daně lineární sazbou daně ve výši 15 %.

Dalšími spíše dílčími změnami v průběhu sledovaného období jsou zejména změny ve výši částek pro uplatňování poplatníka a vyživovaných osob (viz příloha Tabulka 3 a Tabulka 4), dále změny v počtu nebo šíři daňových pásem či snižování mezních sazeb daně (viz příloha Tabulka 5 až Tabulka 7).

3 Posouzení vývoje hodnot ukazatele PATR v letech 1993-2011

Rozsah zdanění daní z příjmů fyzických osob v jednotlivých letech sledovaného období bude posuzován pro vybraného poplatníka, který má pro zjednodušení příjmy pouze ze závislé činnosti. Poplatník bude posuzován ve dvou rodinných situacích, a to jednak bezdětný poplatník (poplatník A) a poplatník se dvěma vyživovanými dětmi (poplatník B), poplatník si neuplatňuje žádné další položky odpočtů či slev na dani.

Uvažováno je s příjmy testovaného poplatníka v intervalu 0 - 500 % průměrné hrubé měsíční mzdy v ČR. Hodnoty průměrné mzdy v jednotlivých letech sledovaného období jsou uvedeny v následujících tabulkách, přičemž při výpočtech je používána průměrná měsíční mzda daného roku, pro rok 2011 je použita průměrná mzda za 1. a 2. čtvrtletí tohoto roku.

Průměrná měsíční mzda v ČR						
1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5 904	7 004	8 307	9 825	10 802	11 801	12 797

Zdroj: ČSÚ

Tabulka 1: Průměrná měsíční mzda v ČR v letech 1993 – 1999 (v Kč)

Průměrná měsíční mzda v ČR											
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 ¹⁾
13 219	14 378	15 524	16 430	17 466	18 344	19 546	20 957	22 592	23 344	23 797	23 575

¹⁾ hodnota za 1. a 2. čtvrtletí

Zdroj: ČSÚ

Tabulka 2: Průměrná měsíční mzda v ČR v letech 2000 – 2011 (v Kč)

Rozsah zdanění konkrétního poplatníka lze kvantifikovat a analyzovat pomocí ukazatele průměrné osobní sazby daně (*PATR*), který představuje podíl součtu osobní důchodové daně a povinných příspěvků zaplacených poplatníkem na celkových hrubých příjmech poplatníka. V případě poplatníka s příjmy ze závislé činnosti lze hodnoty ukazatele *PATR* lze vyčíslit dle následujícího vztahu

$$PATR = \frac{IT + SSC_{ES}}{GWE}, \quad (1)$$

kde *IT* je osobní důchodová daň, *SSC_{ES}* jsou příspěvky na sociální zabezpečení placené zaměstnancem a *GWE* jsou hrubé příjmy ze zaměstnání.

Zjištěné hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně budou posuzovány jednak z hlediska výše příjmu poplatníka a dále také z hlediska jeho sociální situace. Následně bude posuzován vývoj hodnot ukazatele ve sledovaném období let 1993 až 2011, přičemž hodnoty

ukazatele budou vždy vyčísleny při respektování konkrétní legislativní úpravy platné v jednotlivých letech sledovaného období.

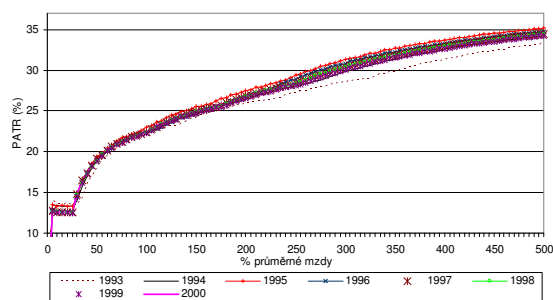
3.1 Posouzení vývoje hodnot ukazatele PATR z hlediska výše příjmů a rozdílné sociální situace poplatníka

Pro vybrané typy poplatníků A a B jsou dle vztahu (1) vyčísleny hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně v jednotlivých letech sledovaného období 1993 - 2011. Při výpočtu hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně jsou použity hodnoty průměrné mzdy platné v jednotlivých letech sledovaného období při respektování legislativní úpravy platné v daném roce. Průběh zjištěných hodnot ukazatele pro vybrané poplatníky A a B je pro větší přehlednost znázorněn graficky.

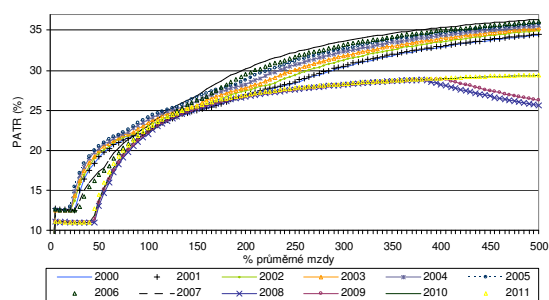
S ohledem na skutečnost, že pro celé sledované období není k dispozici souvislá časová řada hodnot průměrné mzdy, jsou křivky ukazatele průměrné osobní sazby daně uvedeny ve dvou samostatných grafech, a to pro období let 1993 – 2000 a následně pro období let 2000-2011. Z důvodu snazší komparace průběhu hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně je v obou grafech vždy zachycen průběh hodnot ukazatele pro rok 2000.

Zjištěné hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka při použití skutečné průměrné mzdy platné v jednotlivých letech sledovaného období jsou zachyceny v následujících grafech (viz Obrázek 1 a Obrázek 2).

Obrázek 1: PATR poplatníka A v letech 1993-2000

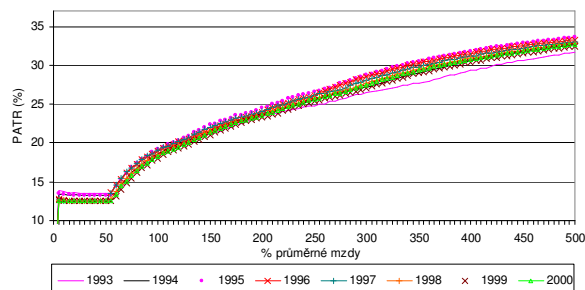
Obrázek 2: PATR poplatníka A v letech 2000-2011

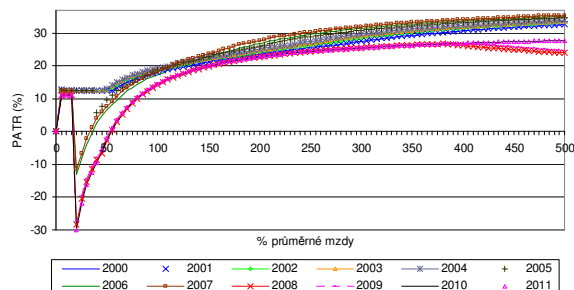
Z výše uvedeného grafického znázornění průběhu zjištěných hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně bezdětného poplatníka vyplývá, že s růstem příjmu poplatníka hodnoty ukazatele rostou, a to ve všech letech sledovaného období s výjimkou období let 2008 a 2009. Pokles hodnot ukazatele v roce 2008 pro příjmy testovaného poplatníka vyšší než 3,85 násobek a v roce 2009 vyšší než 4 násobek skutečné průměrné mzdy je ovšem způsoben zavedením maximálního vyměřovacího základu pro povinné pojistné. Tento maximální vyměřovací základ je zaveden od roku 2008 a pro období let 2008 a 2009 byl ve výši 48 násobku průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství (stanovována nařízením vlády ČR).

Pro posouzení rozsahu zdanění z titulu rozdílné sociální situace poplatníka je nutno porovnat hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka (A) a pro poplatníka s vyživovanými dětmi (B). Průběh zjištěných hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně poplatníka B je zachycen v následujících grafech (viz Obrázek 3 a Obrázek 4).

Obrázek 3: PATR poplatníka B v letech 1993-2000

Obrázek 4: PATR poplatníka B v letech 2000-2011

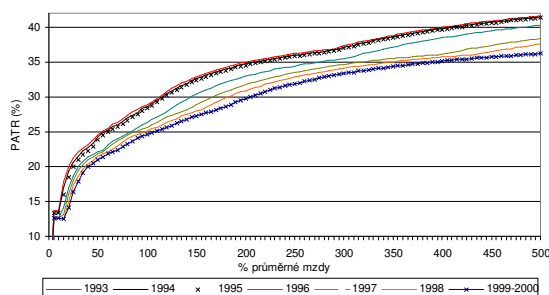
Na základě zjištěných hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro poplatníka s vyživovanými dětmi lze konstatovat, že s růstem příjmu poplatníka hodnoty ukazatele rostou, výjimkou jsou situace, kdy je poplatníkovi s nižší úrovní příjmů (do cca 0,3 násobku průměrné mzdy v letech 2006 a 2007 a do cca 0,5 násobku průměrné mzdy v letech 2008 – 2011) vyplácen z titulu vyživovaných dětí daňový bonus. Z komparace hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka a poplatníka s vyživovanými dětmi vyplývá, že hodnoty ukazatele jsou pro bezdětného poplatníka vždy vyšší.

3.2 Posouzení vývoje hodnot ukazatele PATR v čase

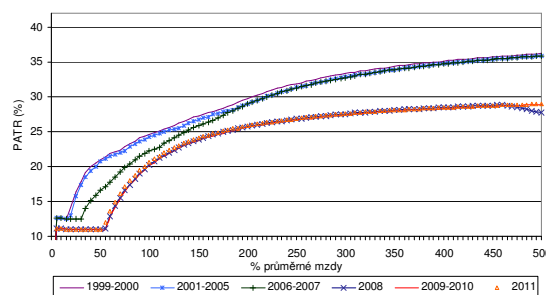
V předchozí části byly vyčísleny hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně vždy pro skutečnou průměrnou mzdu daného roku. Pro posouzení vývoje hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně v čase a také pro zachycení vlivu změn v parametrech výpočtu osobní důchodové daně je ovšem nutno odstranit rozdíly ve zjištěných hodnotách ukazatele z důvodu rozdílné úrovně nezávisle proměnné veličiny. V této části jsou hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně vyčísleny pro konstantní úroveň nezávisle proměnné veličiny, pro tyto účely je v dalších výpočtech použita průměrná hodnota průměrných mezd za období let 2000 – 2010 ve výši 18 691 Kč.

Průběh hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka při použití konstantní úrovně průměrné mzdy je zachycen v následujících grafech (viz Obrázek 5 a Obrázek 6).

Obrázek 5: PATR poplatníka A v letech 1993-2000

Obrázek 6: PATR poplatníka A v letech 2000-2011

Z průběhu zjištěných hodnotu ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka při použití konstantní příjmové úrovně vyplývá, že s růstem příjmu poplatníka hodnoty ukazatele rostou ve všech letech sledovaného období. Výjimkou v tomto průběhu jsou hodnoty ukazatele v roce 2008 pro příjmy poplatníka vyšší než 4,65 násobek konstantní mzdy, tento pokles je způsoben maximálním vyměřovacím základem pro povinné pojistné.

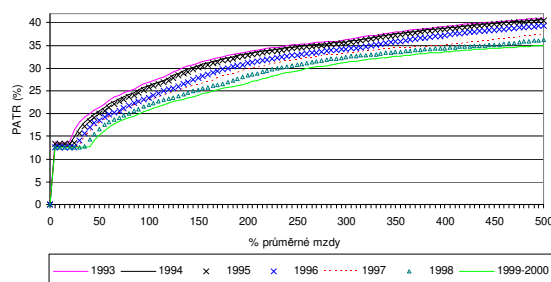
Hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka v celém testovaném intervalu příjmů poplatníka od roku 1993 až do roku 2007 pro danou úroveň

příjmu meziročně klesají. Tento pokles je způsoben zvyšováním nezdanitelné části základu daně na poplatníka popř. slevy na dani na poplatníka, snižováním počtu daňových pásem, rozšiřováním šířky daňových pásem popř. poklesem mezní sazby daně pro nejvyšší daňové pásmo.

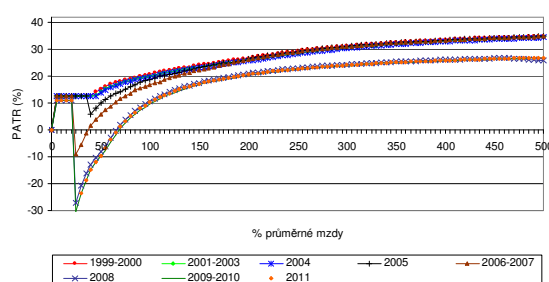
Výraznější pokles hodnoty ukazatele od roku 2006 pro nízkopříjmové skupiny poplatníků je způsoben nahrazením nezdanitelné části základu daně na poplatníka položkou slevy na dani na poplatníka. Od roku 2008 také dochází k výraznějšímu poklesu hodnot ukazatele pro poplatníka s příjmy vyššími než cca 1,8 násobek konstantní mzdy, tento průběh je způsoben nahrazením klouzavě progresivní sazby daně lineární sazbou daně. Nepatrné zvýšení hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně v roce 2011 oproti předcházejícímu období cca od 0,55 násobku konstantní mzdy je způsobeno snížením slevy na dani na poplatníka.

Hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně jsou vyčísleny také pro poplatníka s vyživovanými dětmi a jejich průběh je zachycen v následujících grafech.

Obrázek 7: PATR poplatníka B v letech 1993-2000

Obrázek 8: PATR poplatníka B v letech 2000-2011

Ze zjištěných hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro poplatníka s vyživovanými dětmi je zřejmé, že v celém testovaném intervalu příjmů poplatníka od roku 1993 do roku 2004 docházelo pro danou úroveň příjmu k meziročnímu poklesu hodnot ukazatele. V roce 2005 došlo u poplatníka s příjmy vyššími než 1,55 násobek konstantní mzdy ke zvýšení hodnot ukazatele nad úroveň hodnot ukazatele v roce 2004. Tato změna je způsobena nahrazením nezdanitelné části základu daně z titulu vyživovaného dítěte položkou slevy na dani. V letech 2006 a 2007 byly hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně pro danou úroveň příjmů poplatníka nižší než v roce 2005, stejný trend meziročního poklesu hodnot je zaznamenán až do roku 2010. Pro rok 2011 jsou zjištěny nepatrně vyšší hodnoty ukazatele oproti předcházejícímu období, toto je způsobeno již výše uvedeným snížením slevy na dani na poplatníka.

4 Závěr

Rozsah zdanění daní z příjmů fyzických osob vybraného poplatníka v letech 1993 – 2011 byl kvantifikován a posuzován pomocí ukazatele průměrné osobní sazby daně. Testovaným poplatníkem byl poplatník s příjmy pouze ze závislé činnosti, tyto byly uvažovány v intervalu 0 – 500 % průměrné mzdy. Hodnoty ukazatele průměrné osobní sazby daně byly vyčísleny jednak pro skutečnou průměrnou mzdu daného roku a následně také pro konstantní příjmovou úroveň, a to vždy při respektování legislativní úpravy platné v daném roce. Vybraný poplatník byl posuzován ve dvou sociálních situacích, a to bezdětný poplatník a poplatník se dvěma vyživovanými dětmi.

Zjištěné hodnoty ukazatele byly posuzovány nejprve z hlediska výše příjmů poplatníka, dále z hlediska rozdílné sociální situace poplatníka a následně z hlediska vývoje rozsahu zdanění v čase.

Na základě zjištěných hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka a poplatníka s vyživovanými dětmi lze konstatovat, že rozsah zdanění poplatníka s růstem jeho příjmů vždy roste (výjimku představují pouze situace u poplatníka s vyživovanými dětmi v případě výplaty daňového bonusu). Z komparace hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka a poplatníka s vyživovanými dětmi vyplývá, že rozsah zdanění je vždy nižší pro poplatníka s vyživovanými dětmi.

Pro posouzení vývoje rozsahu zdanění v čase bylo nezbytné očistit hodnoty ukazatele o změny vyvolané způsobené rozdílnou výší nezávisle proměnné veličiny, kterou byla skutečná průměrná mzda daného roku v jednotlivých letech. Z tohoto důvodu byly vyčísleny hodnoty ukazatele také pro konstantní příjmovou úroveň.

Ze zjištěných hodnot ukazatele průměrné osobní sazby daně pro bezdětného poplatníka vyplývá, že pro danou úroveň příjmů rozsah zdanění v celém intervalu testovaných příjmů v čase meziročně klesá s výjimkou roku 2011, ve kterém byla ve srovnání s předcházejícím obdobím snížena částka slevy na dani na poplatníka. Pro poplatníka s vyživovanými dětmi lze obdobně konstatovat, že pro danou příjmovou úroveň rozsah zdanění v celém intervalu testovaných příjmů zpravidla meziročně klesá, výjimkou je období roku 2005 (nahrazení nezdanitelné části základu daně z titulu vyživovaného dítěte slevou na dani) a 2011 (snížení slevy na dani na poplatníka).

References

- [1] KUBÁTOVÁ, K., 2006. *Daňová teorie a politika*. Praha: ASPI.
- [2] KUBÁTOVÁ, K., 2005. *Daňová teorie Úvod do problematiky*. Praha: ASPI.
- [3] KUBÁTOVÁ, K. a kol., 1994. *Moderní průvodce daňovým systémem*. Praha: Grada.
- [4] MUSGRAVE, P., MUSGRAVE, R., 1994. *Veřejné finance v teorii a praxi*. Praha: Management Press.
- [5] ŠIROKÝ, J., 2008. *Daňové teorie s praktickou aplikací*. Praha: C. H. Beck.
- [6] VANČUROVÁ, A. a kol., 2010. *Daňový systém ČR 2010*. Praha: VOX.
- [7] Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
- [8] Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů
- [9] www.czso.cz
- [10] www.mfcr.cz
- [11] www.mpsv.cz

Příloha

Zdaňovací období	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999 - 2000	2001 - 2003	2004	2005
Poplatník	20 400	21 600	24 000	26 400	28 800	32 040	34 920	38 040	38 040	38 040
Manželka	12 000	12 000	12 000	12 000	16 800	18 240	19 884	21 720	21 720	21 720
Vyživované dítě	9 000	10 800	12 000	13 200	14 400	18 00	21 600	23 520	25 560	-
Částečný invalidní důchod	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 540	7 140	7 140	7 140
Plný invalidní důchod	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000	13 080	14 280	14 280	14 280
Držitel průkazu ZTP/P	36 000	36 000	36 000	36 000	42 000	42 000	45 780	50 040	50 040	50 040
Studium	-	6 000 ¹⁾	6 000	6 000	9 600	9 600	10 464	11 400	11 400	11 400

¹⁾ pouze u příjmů ze závislé činnosti

Zdroj: zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

Tabulka 3: Nezdaniitelné části základu daně z příjmů fyzických osob z titulu uplatnění poplatníka a jeho sociální situace (v Kč)

Zdaňovací období	2005	2006 - 2007	2008 - 2009	2010	2011
Poplatník	-	7 200	24 840	24 840	23 640
Manželka	-	4 200	24 840	24 840	24 840
Vyživované dítě	6 000	6 000	10 680	11 604	11 604
Částečný invalidní důchod	-	1 500	2 520	2 520	2 520
Plný invalidní důchod	-	3 000	5 040	5 040	5 040
Držitel průkazu ZTP/P	-	9 600	16 140	16 140	16 140
Studium	-	2 400	4 020	4 020	4 020

Zdroj: zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

Tabulka 4: Slevy na dani z příjmů fyzických osob z titulu uplatnění poplatníka a jeho sociální situace (v Kč)

Zdaňovací období	1993 - 1995	1996 - 1999	2000 - 2007
Počet daňových pásem	6	5	4

Zdroj: zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

Tabulka 5: Počet daňových pásem u daně z příjmů fyzických osob v letech 1993 - 2007

Období	Hranice daňových pásem					
	1. daňové pásmo	2. daňové pásmo	3. daňové pásmo	4. daňové pásmo	5. daňové pásmo	6. daňové pásmo
	Základ daně					
	od Kč – do Kč	od Kč – do Kč	od Kč – do Kč	od Kč – do Kč	od Kč – do Kč	od Kč – do Kč
1993	0 – 60 000	60 000 – 120 000	120 000 – 180 000	180 000 – 540 000	540 000 – 1 080 000	1 080 000 a výše
1994	0 – 60 000	60 000 – 120 000	120 000 – 180 000	180 000 – 540 000	540 000 – 1 080 000	1 080 000 a výše
1995	0 – 60 000	60 000 – 120 000	120 000 – 180 000	180 000 – 540 000	540 000 – 1 080 000	1 080 000 a výše
1996	0 – 84 000	84 000 – 144 000	144 000 – 204 000	204 000 – 564 000	564 000 a výše	
1997	0 – 84 000	84 000 – 168 000	168 000 – 252 000	252 000 – 756 000	756 000 a výše	
1998	0 – 91 440	91 440 – 183 000	183 000 – 274 200	274 200 – 822 600	822 600 a výše	
1999	0 – 102 000	102 000 – 204 000	204 000 – 312 000	312 000 – 1 104 000	1 104 000 a výše	
2000	0 – 102 000	102 000 – 204 000	204 000 – 312 000	312 000 a výše		
2001 - 2005	0 – 109 200	109 200 – 218 400	218 400 – 331 200	331 200 a výše		
2006 - 2007	0 – 121 200	121 200 – 218 400	218 400 – 331 200	331 200 a výše		

Zdroj: zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
 Tabulka 6: Šířka daňových pásem u daně z příjmů fyzických osob v letech 1993 – 2007

Období	Mezní sazby daně (v %)					
	1. daňové pásmo	2. daňové pásmo	3. daňové pásmo	4. daňové pásmo	5. daňové pásmo	6. daňové pásmo
1993	15	20	25	32	40	47
1994	15	20	25	32	40	44
1995	15	20	25	32	40	43
1996 - 2005	15	20	25	32	40	
2006 - 2007	12	19	25	32		

Zdroj: zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
 Tabulka 7: Mezní sazby daně z příjmů fyzických osob v letech 1993 – 2007